

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ТА ІДЕОЛОГІЧНЕ ОФОРМЛЕННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО КУРСУ США НА СТРИМУВАННЯ КОМУНІЗМУ (1945–1953 РР.)

Прокоп'юк Уляна,

студентка II-го року навчання

історичного факультету

Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

e-mail: prokopiuk.uliana.03@gmail.com

Науковий керівник: **Прийдун Степан,**

кандидат історичних наук, доцент,

кафедра всесвітньої історії та релігієзнавства

Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Перемога Об'єднаних націй: Радянського Союзу, Сполучених Штатів Америки, Великобританії та їхніх союзників над державами-агресорами у Другій світовій війні зумовила докорінну зміну сил у світі. Німеччина, Італія, Японія, що належали раніше до розряду великих держав, унаслідок воєнної поразки були в економічному відношенні суттєво ослаблені, а Німеччина і Японія на якийсь час залишалися поза межами міжнародного співробітництва. В результаті війни великих матеріальних витрат зазнали й держави переможці – Великобританія і Франція, що значно послабило їх міжнародні позиції.

На авансцену світової політики виходять дві супердержави – США і СРСР, які за роки війни примножили військову могутність настільки, що всі інші країни не могли до них дорівнятися.

У цей період розпочинає діяльність ООН, триває процес розпаду імперій, народжуються два блоки, виникає «холодна війна» [1, с. 227].

Наприкінці війни суперечності між СРСР і США набрали нової сили. Америка сподівалася, що інші країни переймуть сповідувані нею принципи свободи, рівності та демократії, які допоможуть стабілізувати становище, сприятимуть відбудові і загальному відродженню в умовах всесвітнього хаосу, громадянських війн та розпаду імперій [2, с. 281].

Протидіючи поширенню комуністичної ідеології в Європі, Сполучені Штати намагалися своєчасно відгукуватися на проблеми, що виникали в інших регіонах світу [2, с. 287].

Стимування Радянського Союзу стало головним завданням американської політики в повоєнні роки. Джордж Ф. Кеннан, дипломат високого рангу, який працював у посольстві США в Москві, окреслив новий курс у довгій депеші, надісланій до Державного департаменту в

1946 р. Повернувшись на батьківщину, Кеннан продовжив свій аналіз і згодом опублікував статтю під анонімом «Ікс» у престижному журналі «Форин ефферз» («Іноземні справи»). Вказуючи на традиційно притаманне Росії почуття небезпеки, Кеннан доводив, що ні за яких умов СРСР не пом'якшить своєї позиції, оскільки фанатично вірить – доки існують Сполучені Штати, ні про яку стабільність у світі не може бути й мови, і тому прагне посіяти незлагоду в американському суспільстві. Далі він зазначав, що тиск Москви, спрямований на поширення її влади, можна припинити шляхом «рішучого та пильного стримування російських експансіоністських зазіхань» [2, с. 284].

Отже, основою зовнішньої політики США була політика стримування, натхненна Джорджем Кеннаном США приділяли значно більшу увагу не тискові на СРСР та його центрально-східноєвропейським сателітам, де саме в цей час усувалися з урядів представники центристських партій, а загальній ситуації в країнах Західної Європи. США застосували весь свій вплив на союзників, щоб навесні 1947 р. відправити у відставку міністрів-комуністів з урядів західноєвропейських країн. Наступним кроком США в посиленні протистояння стало ідеологічне обґрунтування нових напрямів зовнішньої політики. Це завдання мала виконати саме «доктрина Трумена», висунута адміністрацією США на початку 1947 р. бо доктрина проголошувала необхідність переходу від «стримування» до «відкидання» комунізму. І хоча «доктрина Трумена» гарантувала саме збереження статус-кво, вона заклала підґрунтя для наступних контрзаходів. До часу висунення «доктрини Трумена» суперечка в керівництві США між «ідеалістами», що стояли за продовження партнерства з СРСР (це насамперед Б. Рузвельт, син Ф. Рузвельта, та міністр торгівлі Г. Воллес), і «реалістами», які відкидали можливість такого партнерства та вважали першочерговим завданням запобігання поширенню радянського впливу у світі (морський міністр Д. Форрестал, Д. Ачесон, Д. Кеннан, Ч. Болен), ситуація потроху вирішувалась на користь останніх. Нарешті на початку 1947 р. президент Трумен остаточно прийняв позицію «реалістів».

12 березня 1947 р. він виступив у конгресі з промовою, у якій виклав власне бачення концепції «стримування». Задля відвернення загрози просування комунізму на Захід Трумен закликав удатися не до збройної сили, а до масованої фінансової допомоги країнам, де існувала небезпека посилення лівих. Він запропонував надати Туреччині та Греції фінансову допомогу, спрямовану передусім на перебудову збройних сил [3, с. 64–65].

Уперше стримування було втілене саме тоді. Велика Британія підтримувала Грецію, де комуністичні сили погрожували існуючій монархії громадянською війною, а також Туреччину, на яку тиснув СРСР, домагаючись територіальних концесій та права будувати військово-морські бази на Босфорі. В 1947 р. Великобританія повідомила США, що

не спроможна надалі подавати таку підтримку. Негайно Державний департамент створив план американської допомоги обом країнам. Проте підтримка будь-яких нових політичних акцій, пов'язаних із втручанням у справи іншої країни, за словами одного з лідерів американського Сенату Артура Ванденберга, звернених до Трумена, стане можливою, «тільки якщо країну залякати до смерті». Трумен був готовий до таких дій. У заяві, відомій як доктрина Трумена, президент стверджував: «На моє переконання, політика Сполучених Штатів має спрямовуватися на підтримку вільних народів, що виступають проти поневолення озброєною меншістю або з середини чи ззовні» [2, с. 284–285].

Насправді переростання протистояння в перманентну конфронтацію відбулося дещо пізніше, у 1947–1949 рр. Саме тоді стало очевидним, що лідери обох таборів уже кардинально переглянули ставлення до колишніх союзників і «логіка війни» стала для них домінуючою. Але жоден із них не вдавався до використання терміна «холодна війна», утвердився ж він у політичній риторичі лише з виникненням гострих кризових ситуацій у полі взаємовідносин Заходу та Сходу. Однією з найважливіших складових конфронтації, яка призвела до «холодної війни», була ідеологічна. Дві наддержави – переможниці в другій світовій війні намагалися перебудувати світ згідно зі своїми ідеологічними настановами, тому їхня зовнішньополітична діяльність набувала, певною мірою, месіанського характеру.

СРСР, як ніколи після відмови ще у 20-х роках від ідеї світової революції, був близький до реалізації цієї надмети на практиці, принаймні в деяких частинах світу.

США вдруге у своїй історії відкинули принцип невтручання в європейські справи, оскільки це дорівнювало невтручання у глобальні політичні процеси. І друга спроба мала бути безумовно вдалою. США прагнули не лише стати «першими серед рівних», а й одноосібно домінувати в повоєнному світі. Складовими запланованого успіху були економічна міць США, ослаблення західноєвропейських держав та їхня економічна й політична залежність від північноамериканського партнера і, нарешті, монопольне володіння атомною зброєю.

У цій ситуації головною загрозою не тільки для оперативних інтересів, а й для ідеологічних концепцій обох наддержав стали вчорашні союзники. Для США до довоєнного протистояння двох антагоністичних систем додалася загроза поширення впливу СРСР у ключових регіонах світу – Європі та Азії. Крім того, СРСР був найвірогіднішим претендентом на порушення «атомної монополії» [3, с. 61].

Тож згодом конфронтація стала елементом ідеологій обох сторін і допомагала лідерам військово-політичних блоків консолідувати навколо себе союзників «перед обличчям зовнішньополітичного ворога». Справді,

нове протистояння вимагало згуртованості всіх членів обох протилежних таборів – капіталістичного й соціалістичного. Але оскільки ще свіжими були спогади про спільну боротьбу проти єдиного ворога, залучення всіх партнерів до конфронтації вимагало від обох наддержав неабияких ідеологічних зусиль щодо створення «образу ворога». Це підвищувало рівень «ідеологізації» політики наддержав, бо демонізація супротивника та інші містифікації щодо походження протистояння (протистояння добра й зла, світла й темряви тощо) призводили до посилення впливу ірраціональних чинників на практичну політику.

Ще одним конче важливим чинником формування ситуації невідворотного перетворення «холодного миру» на «холодну війну» став «ядерний фактор» – принципово нове явище в повоєнних міжнародних відносинах. Гонка ядерних озброєнь була не наслідком, а скоріше визначальним чинником «холодної війни».

«Ядерний фактор» став новим утіленням традиційного для світових держав підходу до вирішення міжнародних проблем з позиції сили. Наддержави отримали технічну можливість знищити будь-якого опонента, що відрізняло їх від інших держав та підштовхувало до максимальної глобалізації своєї політики. Водночас саме наявність ядерного потенціалу спричинила створення ситуації, коли, за висловом Р. Арона, «мир неможливий, війна неймовірна». Маючи військовий потенціал, що давав змогу стерти супротивника з лиця землі, жодна зі сторін не могла вдатися до подібного кроку, бо відповідь була б такою ж нищівною. Ознакою нової ситуації стало «балансування на межі війни» – сутність усього повоєнного протистояння та основа певної стабільності під час «холодної війни» [3, с. 62].

Висновки. Отже, Друга світова війна закінчилась перемогою над спільним ворогом – країнами Осі. Проте одразу ж після її завершення на світовій арені з'явилися нові суперечності, цього разу між США та СРСР. Ці дві наддержави, які ще нещодавно були союзниками, тепер розділяли різні ідеології та прагнення до світового домінування.

Ідеологічні розбіжності стали головною причиною ворожнечі. США, будучи капіталістичною країною, відстоювали цінності свободи, демократії та самовизначення. СРСР ж, сповідуючи комунізм, прагнув поширити свою тоталітарну систему на весь світ.

Страх перед поширенням комунізму змусив США вжити заходів. У 1947 р. була проголошена доктрина Трумена, яка передбачала надання економічної та військової допомоги країнам, що протистояли радянському впливу. Це стало початком політики стримування, спрямованої на обмеження експансії СРСР.

Ядерна зброя стала ще одним ключовим фактором у протистоянні. Володіючи атомним арсеналом, обидві наддержави розуміли, що пряма війна між ними призведе до взаємного знищення. Це призвело до ситуації

«балансування на межі війни», коли жодна зі сторін не могла ризикнути відкритим конфліктом. Гонка ядерних озброєнь стала ще одним проявом протистояння. Обидві сторони прагнули нарощувати свій ядерний потенціал, щоб зберегти перевагу над супротивником. Протистояння США та СРСР мало значний вплив на весь світ. Воно призвело до розколу світу на два табори, до численних воєн та конфліктів, а також до постійної гонки озброєнь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Марущак М. Й. Історія дипломатичних відносин у ХХ сторіччі. Вінниця: Нова хвиля, 2008. 368 с.
2. Історія Сполучених Штатів: Нарис / Ред. кол.: Говард Синкотта (гол. ред.), Дебора М. С. Браун, Стивен Бюрант; Перекл. на укр. Ю. Лісняк та ін. Інформаційне агентство Сполучених Штатів. 406 с.
3. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1945–70-ті роки). В. А. Манжола (керівник авт. колективу). Київ: Либідь, 1999. 558 с.